

ЛАТЕНТНІСТЬ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ПЕРСОНАЛОМ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено проблеми латентності злочинів, вчинених персоналом кримінально-виконавчих установ кримінально-виконавчої системи. Проаналізовано порушення, які найчастіше зустрічаються. Розкрито причини латентності злочинів у зазначених установах. Зазначено особливості несення служби та виконання службових обов'язків персоналом установ виконання покарань. Надано пропозиції щодо зменшення рівня латентної злочинності.

Ключові слова: засуджений, персонал, кримінально-виконавча система, позбавлення волі.

I. Вступ

Проблеми зміцнення правопорядку в суспільстві, протидії злочинності були й залишаються одними з найважливіших, а тому не випадково, що за всю історію розвитку людство намагалось у будь-який спосіб боротися проти проявів, які суперечили загальноприйнятим поняттям моралі, громадської безпеки та порядку. Забезпечувати дотримання вимог Конституції України, інших законів – це обов'язок усіх органів держави й посадових осіб, громадських організацій і громадян [1].

Професійна діяльність усієї системи правоохоронних органів базується на реалізації правових і моральних вимог, а дотримання законності та недопущення ними правопорушень – головний показник зрілості й надійності правоохоронців, до яких відноситься і персонал кримінально-виконавчої системи (далі – КВС). У зв'язку з цим суттєвого значення набувають ці питання на сучасному етапі розвитку суспільства, де реформування КВС має свідчити про безсумнівний пріоритет людського фактора й показувати, що поряд з удосконаленням структури, технічної модернізації кримінально-виконавчих установ, необхідно концентрувати увагу на підвищенні якісного рівня кадрів, розвитку нових форм застосування карально-виховних заходів до засуджених, які відбувають покарання і управління цим процесом, вдосконалення системи стимулювання і оцінювання діяльності персоналу як одного з вирішальних факторів спонукання співробітника до ініціативи, самовдосконалення, професійного зростання. Проте наявні прогалини при вирішенні таких проблем в органах та установах системи виконання покарань призводять до вчинення персоналом неправих дій – від правопорушень до злочинів. Враховуючи специфіку роботи установ та їх закритість, частина злочинів залишається прихованою.

Згідно зі світовою статистикою, в кінці ХХ ст. кількість злочинів, навіть за далеко не повними офіційними статистичними даними (без врахування латентних і прихованих від обліку), має колосальний приріст: за 15 років – 150 млн; або з врахуванням латентних та прихованих – 1,5 млрд. У 1975 р. у світі зареєстровано близько 350 млн злочинів, а у 1990 р. – 500 млн. З врахуванням латентних та прихованих ця цифра перевищує 5 млрд, так, за припущенням, на кожного представника людського роду, у тому числі німечинських старих і новонароджених, припадає щонайменше один злочин у рік [2, с. 8]. За даними різних дослідників, в Україні співвідношення зареєстрованих та латентних злочинів становить 1:3, 1:5, а то й 1:10 [3, с. 52]. За таких умов дослідження питання латентності злочинів, вчинених персоналом кримінально-виконавчих установ кримінально-виконавчої системи, є вельми актуальним.

II. Постановка завдання

Мета статті – дослідити причини існування латентної злочинності в кримінально-виконавчих установах кримінально-виконавчої системи, її рівень та надати пропозиції щодо зменшення рівня латентних злочинів.

III. Результати

Важливим етапом для поглиблення процесів розбудови правової держави, її подальшого цивілізованого розвитку є закріплення в Конституції України пріоритету прав і свобод людини, гарантії їх реалізації, охорони та захисту. Визначивши їх як найвищу соціальну цінність [1], наша держава приєдналася до європейського та світового бачення цієї проблеми, створила відповідні передумови для її вирішення у всіх сферах відносин особи й суспільства, громадянина й держави.

Зазначені завдання вимагають від персоналу КВС, як і від усіх правоохоронців, спеціальних знань та вмінь, оскільки саме вони повинні забезпечувати "правопорядок в установах виконання покарань, проводити

цілеспрямовану виховну роботу серед засуджених, виявляти та попереджувати вчинення правопорушень з їхнього боку, уміло поєднувати високу вимогливість з уважним ставленням до кожного засудженого” [4]. Однак, незважаючи на низку профілактичних заходів, частина персоналу КВС не тільки неналежно виконує свої службові обов'язки, а й допускає вчинення правопорушень та злочинів.

На існування прихованої злочинності вказували ще засновники кримінології. Наприклад, А. Кетле говорив, що відома лише частина всіх злочинів, які вчинюються. Російський криміналіст Ф. Захаревич писав: “...число арештантів, переданих до рук правосуддя, не є ще засіб, цілком достатній для числа злочинів, істинно скоюваних. Статистичні цифри, узяті в масі, скоріше повинні вважатися мірилами поліцейської діяльності, ніж станів злочинності в губернії або області” [5, с. 6]. На теоретичному рівні ця проблема вивчалася такими провідними науковцями, як О. М. Бандурка, В. О. Глушков, В. В. Голина, А. В. Градецький, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, О. Г. Кальман, О. М. Литвак, О. А. Мартиненко, М. І. Мельник, В. О. Меркулова, В. М. Трубніков, В. І. Шахун та ін. Але з огляду на сучасний стан розбудови Державної пенітенціарної служби України (далі – ДПтСУ) латентна злочинність правоохоронців набуває нових якостей. Крім того, через закритість системи виконання покарань, злочини у цій службовій сфері, а особливо рівень їх латентності, практично залишаються поза увагою науковців.

Згідно з п. 1 ст. 4 Закону України “Про Державну кримінально-виконавчу службу України” від 23.06.2005 р. № 2713–IV до персоналу КВС належать три категорії співробітників: 1) особи рядового і начальницького складу; 2) спеціалісти, які не мають спеціальних звань (прирівняні до державних службовців); 3) інші працівники, які працюють в установах за трудовими угодами.

Основними завданнями персоналу колонії є:

- реалізація єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань;
- забезпечення виконання вироків суду і застосування передбачених законом засобів виправлення і перевиховання засуджених, забезпечення, примусового лікування засуджених хворих на алкоголізм та наркоманію;
- забезпечення охорони та нагляду засуджених, безпеки їх утримання, що вимагає від персоналу установи та засуджених одночасного бездоганного виконання режиму відбування покарання;
- забезпечення додержання вимог законодавства, запобігання злочинам, дисциплінарним проступкам з боку засуджених

до позбавлення волі та щодо них, їх припинення та виявлення і розкриття злочинів, проведення дізнання у справах про ці злочини, здійснення оперативно-розшукової діяльності;

- організація виробничо-господарської діяльності з наданням засудженим роботи, забезпечення їх професійної підготовки та загальноосвітнього навчання.

Відповідно до покладених завдань персонал КВС зобов'язаний:

- брати участь у формуванні єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, реалізувати цільові програми розвитку кримінально-виконавчої системи;
- реалізувати основні напрями діяльності УВП щодо захисту прав і свобод людини в умовах відбування кримінального покарання, забезпечувати охорону установи, правопорядок та безпеку, брати участь у реалізації державних комплексних програм боротьби зі злочинністю;
- виконувати акти законодавства з питань, що належать до компетенції КВУ, вироків, постанов і ухвал судів, забезпечувати тримання засуджених до позбавлення волі;
- аналізувати результати діяльності, складати довгострокові та оперативні прогнози криміногенної обстановки, вносити в установленому порядку пропозиції щодо підвищення ефективності функціонування, забезпечення правопорядку та безпеки, посилення боротьби із злочинністю, при необхідності інформувати населення з цих питань через засоби масової інформації;
- проводити оперативно-розшукову діяльність, налагоджувати взаємодію з відповідними підрозділами державних органів, які проводять таку діяльність, використовувати банки даних оперативно-довідкової, розшукової, статистичної та іншої інформації;
- організувати виконання актів амністії та помилування;
- забезпечувати організацію і проведення передбачених законом засобів виправлення і ресоціалізації засуджених, які утримуються в установі;
- вирішувати за участю міських і районних органів внутрішніх справ і центрів зайнятості Міністерства праці та соціальної політики України питання щодо надання допомоги особам, звільненим з місць позбавлення волі в їх трудовому й побутовому влаштуванні.

Аналіз правопорушень, які вчинили співробітники, свідчить про те, що у своїй більшості це посадові злочини, злочини корисливого та насильницького характеру. Для

них характерна корислива спрямованість, використання наданих повноважень для власного збагачення. Поряд з такими факторами, як недоліки й упущення в роботі з відбором, розстановкою та вихованням кадрів, зниження до них вимогливості керівників, нездорова атмосфера в колективі, корисливо-кар'єристській деформації особистості таких співробітників суттєво сприяли негативні процеси криміналізації суспільства, економіки та владних структур.

Непоодинокі випадки жорстокого поводження із засудженими, а також створення адміністрацією установ кримінально-виконавчої служби умов утримання, що сприяють виникненню соціальної несправедливості щодо засуджених, порушують їх права та свободи.

Серед загальної кількості осіб, колишніх співробітників правоохоронних органів, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, співробітники Державного департаменту України з питань виконання покарань становлять 13%. На перший погляд, такий відсоток не є загрозливим до загальної характеристики діяльності персоналу. Однак подальший аналіз дисциплінарної практики, міжнародного моніторингу дотримання прав і свобод засуджених, звітів незалежних громадських організацій тощо вказує на високий рівень латентності злочинів серед працівників системи виконання покарань. Це означає збільшення випадків пущань над засудженими, жорстокого поводження з ними, яке виражається у ненаданні своєчасного лікування, що потягло тяжку хворобу чи смерть, побутовому обмеженні (забезпеченні достатнім освітленням; відсутності рушників і простирадл; ненадання засобів гігієни тощо). Як правило, такі випадки караються лише в дисциплінарному порядку. Досить часто залишаються поза увагою випадки змови працівника й засудженого та передача заборонених предметів (наркотиків, алкоголю тощо).

У результаті описаних і аналогічних "статистичних" комбінацій відбувається приховування злочинів. Крім того, у результаті закритості пенітенціарної системи, а саме реєстрації, обліку й розкриття злочинів, де є конкретні жертви (потерпілі та обвинувачувані), негатив полягає і в тому, що суспільство не знає, скільки насправді вчинено злочинів у місцях позбавлення волі, яких саме і скільки їх розкрито. Це, у свою чергу, перешкоджає відпрацюванню конкретних механізмів запобігання різним видам злочинів і їх припинення. Ошукано конкретних потерпілих, ошукано суспільство, ошукано державу.

Система економічних негараздів, їхні масштаби й наслідки вимагають цілої низки заходів. Передусім це заходи економічного характеру. Економічна криза в країні, протистояння різних політичних сил і пов'язані з

ними негативні явища, зuboжіння широких верств населення створюють соціальну і кримінальну напругу, сприяють зростанню злочинності [6]. На цьому фоні спостерігається недостатність фінансового та матеріально-технічного забезпечення правоохоронної системи загалом і ДПТСУ, зокрема. Так, ДПТСУ на 2013 р. була забезпечена фінансово лише на 35%, а на 2014 р. – заплановано лише 28%. Це суттєво відбивається й на заробітній платні персоналу. Наприклад, посадові оклади начальницького складу установ виконання покарань і підприємств цих установ коливаються від 1200 до 600 грн, а осіб рядового й молодшого складу – не перевищують 800 грн [7]. Отже, саме це є однією з вагомих причин суттєвих недоліків у роботі, а також вчинення злочинів корисливого спрямування.

Головною причиною цих негативних явищ, поруч із вочевидь недостатнім фінансовим, матеріально-технічним, методичним тощо забезпеченням правоохоронних органів, непрофесіоналізмом окремих їх співробітників та їхнім небажанням сумлінно виконувати свої обов'язки, є проблеми статистики. Треба акцентувати увагу на несумлінній реєстрації злочинів та практиці вибіркового обліку, що продиктовано прагненням штучно знизити показники злочинності.

Досліджуючи, латентність злочинів, вчинених персоналом кримінально-виконавчих установ КВС, зауважимо, що для зменшення її рівня необхідно вживати таких заходів:

- якомога ширше використання загальних і спеціальних методів виявлення латентної злочинності. До загальних методів належать: вивчення громадської думки про стан злочинності, віктимологічні опитування, експертна оцінка при опитуванні фахівців, вивчення документів КВС, контрольно-ревізійних органів, медичних установ тощо. Спеціальні методи вивчення латентної злочинності передбачають аналіз динамічних рядів злочинів; дослідження періоду від їх вчинення до розкриття та застосування санкції, екстраполяцію тощо;
- зміцнення дисципліни й законності в діяльності персоналу УВП та запобігання злочинним проявам з боку окремих співробітників, підвищенню авторитету співробітника КВС. Необхідно забезпечити високу відповідальність кожного співробітника системи за результати своєї праці, його достатню фахову підготовку, уміння діяти ефективно й по-державному;
- підвищення матеріального й побутового рівня персоналу КВС, запровадження пільг різного рівня у зв'язку із великою соціальною значущістю виконуваних обов'язків. Загалом для скорочення штучної латентності необхідно значно підвищити

рівень професіоналізму співробітників, вимоги до їх морально-ділових якостей з метою зміни порочної психології, що наявна в органах виконання покарань, яка спричиняє формальне ставлення до звітності про результати боротьби із злочинністю. Вирішення таких завдань пов'язане зі скороченням робочого навантаження співробітників, із заходами їх матеріально-ресурсного й соціального забезпечення, тобто з чималими державними витратами;

- чималу роль у скороченні рівня природної латентної злочинності відведено ЗМІ. Це, по-перше, підвищення авторитету органів виконання покарань; по-друге, забезпечення їх контакту з населенням; по-третє, інформування населення про заходи протидії конкретним злочинним діям. Необхідним кроком скорочення природної латентності є безсумнівно підвищення довіри населення до ДПтСУ, що, в свою чергу, тісно пов'язано з проблемою підвищення професійних і морально-ділових якостей їх співробітників;
- боротьба з негативною практикою застоювання штучних прийомів зниження показників злочинності співробітниками, а також забезпечення своєчасності реагування та швидкості розкриття злочинів. У справі запобігання штучної латентності злочинів важлива роль належить кримінологічній профілактиці, здійснюваній органами прокуратури як наглядового органу за місцями позбавлення волі. Кримінологічна профілактика латентності здійснюється переважно в ході прокурорського нагляду за повнотою первинної реєстрації і статистичного обліку злочинів, законністю і обґрунтованістю відмови в порушенні кримінальної справи, призупинення та припинення провадження по справі, законністю звільнення особи від кримінальної відповідальності в ході провадження дізнання та досудового слідства, законністю здійснення окремих процесуальних і слідчих дій тощо;
- на сам кінець треба зауважити, що необхідним є включення в державні й регіональні програми (зокрема комплексні), що мають кримінологічне значення, розділи про заходи, направлені на виявлення злочинів, вдосконалення кримінально-статистичного обліку та скорочення рівня латентної злочинності.

IV. Висновки

Отже, нами встановлено, що існують суттєві проблеми латентності злочинів, вчинених персоналом кримінально-виконавчих установ кримінально-виконавчої системи. Аналіз порушень, які найбільш часто зустрічаються дає змогу вказати, що найчастіше вчинюються злочини корисливого та наси-

льницького спрямування. Практика дисциплінарної практики вказує на порушення, які можна вважати посадовими злочинами, а частину – корупційними діями.

Розкрито причини латентності злочинів у зазначених установах. Головними з них є: порушення у кримінально-статистичному обліку; несумлінна реєстрація злочинів, що продиктовано прагненням штучно знизити показники злочинності. Також суттєвими причинами є неналежний рівень дисципліни, економічні та соціально-побутові проблеми персоналу.

Система заходів запобігання, що повинна здійснюватись у цьому напрямі ДПтСУ та її територіальними підрозділами, покликана забезпечити високу відповідальність кожного співробітника системи за результати своєї праці, його достатню фахову підготовку, уміння діяти ефективно й по-державному. Особливу увагу необхідно приділяти зміцненню дисципліни й законності в їх діяльності та запобіганню злочинним проявам з боку окремих співробітників, підвищенню авторитету співробітника КВС як складової всієї системи правоохоронних органів, адже порушення дисципліни та законності, недотримання окремими співробітниками своїх службових обов'язків, злочинні змови із засудженими, які відбувають покарання, спричиняють внутрішню деформацію усієї системи й заважають ефективно протидіяти злочинності.

Крім того, необхідно налагодити систему реєстрації злочинів і правопорушень та здійснення відомчого контролю за системою.

Список використаної літератури

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. – Київ : Просвіта, 1996.
2. Оболенцев В. Ф. Актуальні проблеми латентної злочинності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / В. Ф. Оболенцев ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2001. – 19 с.
3. Ігнатов О. Деякі фактори латентної злочинності працівників міліції: шляхи їх усунення / О. Ігнатов // Право України. – 2005. – № 11. – С. 52–55.
4. Про затвердження інструкцій внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 25.12.2003 р. № 275 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1277-03>.
5. Поклад В. І. Методологія та методика вивчення латентної злочинності : навч. посіб. / В. І. Поклад ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ. – Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2007. – 48 с.
6. Мартиненко О. А. Кримінологічний аналіз правопорушень серед особового складу

- ОВС України / О. А. Мартиненко // Вісн. Запорізького держ. ун-ту (юридичні науки). – 2001. – № 1. – С. 151–153.
7. Про затвердження схем посадових окладів осіб рядового і начальницького складу

Державної кримінально-виконавчої служби України : Наказ Міністерства юстиції від 28.09.2012 р. № 1438/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1663-12>.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2014.

Доробалюк А. П. Латентность преступлений, совершаемых персоналом учреждений исполнения наказаний в Украине

В статье исследованы проблемы латентности преступлений, совершаемых персоналом уголовно-исполнительных учреждений Государственной уголовно-исполнительной системы. Проанализированы наиболее часто встречающиеся правонарушения. Раскрыты причины латентности преступлений в исследуемых учреждениях. Указаны особенности несения службы и выполнения служебных обязанностей персоналом учреждения исполнения наказаний. Внесены предложения по уменьшению уровня латентности.

Ключевые слова: осужденный, персонал, уголовно-исполнительная система, лишение свободы.

Dorobalyuk A. Latency Crimes Committed Staff of Penal Institutions in Ukraine

The article is devoted to the problems of latency crimes committed staff penal penal system. Found that there are significant problems of latency crimes committed staff penal penal system. Analysis disorders that are most frequently encountered allows you to specify that most crimes are committed selfish and violent direction. Practice disciplinary practice indicates abnormalities that may be considered malfeasance as part corrupt actions.

The causes of latency crimes in these institutions. The main ones are: violation of criminal and statistical accounting; unfair registration of crimes motivated by the desire to artificially lower crime rates. There is a significant cause of improper discipline, economic, social and domestic problems of personnel.

The features of execution of service and discharging of duties by the institutional staff are indicated.

It is noted that the system of crime prevention measures designed to ensure the high responsibility of every employee of the results of their work, it is sufficient professional training, ability to operate efficiently and in the public. Particular attention should be paid to strengthening discipline and legality of their activities and crime prevention displays by individual employees, improve employee CES authority as part of the whole system of law enforcement. For breach of discipline and law, failure of individual employees of their employment, criminal conspiracy with convicts serving sentences, causing internal deformation of the entire system effectively counteract and prevent crime.

You must use the general and specific methods for detection of latent crime. It is also necessary to establish a system of registration of crimes and offenses and the implementation of internal control in the system.

Key words: convicted person, institutional stuff, penal system, imprisonment.